A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára
2

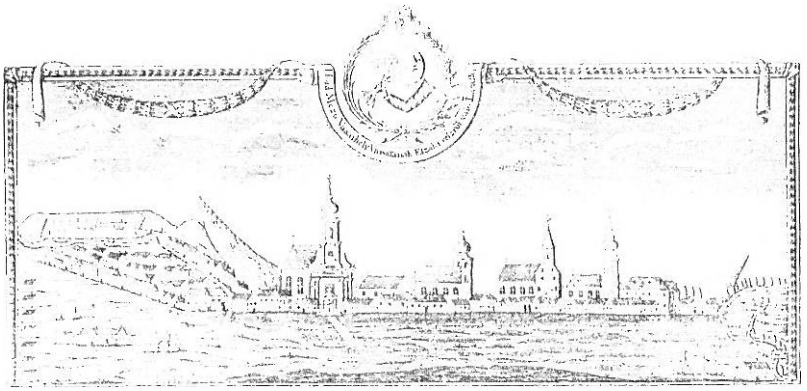

„Hold Mező Vásárhely Várossának Északi részről való Látása"
(1830)

Készült
a Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
Magyar Jogtörténeti Tanszékén.

Tanszékvezető:
Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Mezővárosaink jogélete a 18–19. században

Szerkesztette:
HOMOKI-NAGY Mária

Pólay Elemér Alapítvány
Szeged, 2010

A KÖZIGAZGATÁSI REFORMOK DEBRECEN ÉS SZEGED SZABAD KIRÁLYI VÁROSOKBAN (1870–1872)

VARGA Norbert
egyetemi adjunktus

Szegedi Tudományegyetem

BEVEZETÉS

A kormány be sem fejezte a vármegyék átalakítását máris hozzálátott a városi köztörvényhatóságok megszervezéséhez. Az 1870:XLII. tc. meghagyta ugyan a történeti intézményeket, de szerepüket és jelentőségüket megreformálta.[1] A kormány mindenáron keresztül akarta vinni az átszervezést az 1871-es év végéig. Ez azonban egyik városban sem sikerült.[2] Míg Szegeden csak pár nappal, addig Debrecenben néhány hónappal tovább tartottak a munkálatok. A reformtervek megvalósulását jelentős mértékben befolyásolták a helyi gazdasági és politikai viszonyok is.[3]

AZ ELŐKÉSZÍTŐ BIZOTTSÁGOK

A kormány rendeletben kötelezte a városokat, hogy az 1870:XLII. tc. 91. §-nak megfelelően a szervezési javaslatok készítésével megbízott küldöttségeket szeptember 30-ig válasszák meg. A belügyminiszter a következőket mondta az átszervezésről: *„részemről azon véleménynek adok kifejezést, hogy a város közönsége, áthatva az átalakulás e nagy művének fontosságától, a város rendezésére oly tervezetet fog kidolgozni és jóváhagyás végett hozzám mielőbb felterjeszteni, mely jó és gyors közigazgatás biztosítása mellett az*

1 CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, 119–124. p. (a továbbiakban: CSIZMADIA 1976), KORBULY Imre: *Magyarország közjoga illetőleg a magyar államjog rendszere.* Budapest, 1884 (a továbbiakban: KORBULY 1884), 339–341. p. KORBULY Imre: *Magyarország közjoga illetőleg magyar államjog rendszere kapcsolatban az ország közigazgatási szervezetével.* Budapest, 1877 (a továbbiakban: KORBULY 1877), 416–426. p., ZSUPPÁN F. Tibor: *A helyi önkormányzat újjászervezése 1871/72-ben.* Századok, 1980. (114. évf. 2. sz.) (a továbbiakban: ZSUPPÁN 1980), 261–280. p., NAGY Ernő: *Magyarország közjogi (államjogi).* Budapest, 1907, 367–368. p., MEZNERICS Iván – TORDAY Lajos: *A magyar közigazgatás szervei 1867–1937.* Budapest, 1937, 58–59. p., LADIK Gusztáv: *Közigazgatásunk fejlődése 1867 óta.* Szeged (a továbbiakban: LADIK 1933), 1933, 24–25. p., SARLÓS Béla: *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében.* Budapest, 1976, 227 p., BARABÁSI KUN József: *Politikai dolgozatok. (Háború és politikai tudomány, Megye és a kormány br. Eötvös József eszmekörében. A közigazgatási reform 1870-ben és 1914-ben)* Budapest (a továbbiakban: BARABÁSI KUN 1916), 1916, 62–72. p.

2 Debreczen politikai és kozgazdaszati napilap (továbbiakban: Db.) 1871. július 10. 1. p.

3 GUNST Péter (szerk.): *Debrecen története 1849–1919.* III. kötet, Debrecen, 1997, 284–294. p.

ország, illetőleg az adózó polgárok anyagi érdekeinek megóvása iránti jogosult kívánalomnak is megfelelő."[4]

Dáni Ferenc (főispán) szeptember 6-ai rendelkezésének értelmében a *„szervező javaslat készítésével megbízandó küldöttség"*[5] megválasztása végett a közgyűlést szeptember 17-re hívta össze. Előtte azonban (szeptember 16-án, du. 4 órakor) e témában ülést tartottak a városi tanácsteremben. Aradon és Kecskeméten – azon városokban, amelyekkel Szeged egy főispán irányítása alá került – a szervező bizottság alakuló ülését folyó hó 18-án tartották meg.[6] Debrecenben szeptember 8-án tartott közgyűlésen a 209. számú határozatban hozták létre e szervezetet, azzal a megbízással, hogy a törvényhatóságokról szóló törvény szerint javaslatot készítsen.[7]

Szegeden szeptember 17-én Dáni Ferenc nyitotta meg a közgyűlést és előadta, hogy a belügyminiszter leirata alapján meg kell választaniuk a szervező küldöttséget.[8] Ez nem csak Szeged, hanem a többi város, köztük Debrecen kapcsán is elmondható. A szegedi főispán által összehívott közgyűlésen meghatározták a tagok létszámát, akiket a képviselőestület választott meg. Megválasztható volt a város azon polgára is, aki képviselői mandátummal nem rendelkezett. A küldöttség csak úgy, mint Debrecenben a főispán elnöklete alatt működött. Üléseiket nyilvánosan tartották. Munkájáról a közgyűlési tagokat tájékoztatni kellett, ha ez időhiány miatt nem volt lehetséges, akkor legalább három írott példányban rendelkezésükre kellett bocsátani a jelentéseket, amelyekbe betekintési jogot is biztosítani kellett. A küldöttség, hogy feladatát megfelelően és alaposan elvégezhesse a közgyűlés a város tisztviselőit arra kötelezte, hogy akár a küldöttség, akár más alválasztmányok meghívására az ülések alkalmával jelenjenek meg, a szükséges felvilágosítást és adatokat szolgáltassák ki. Mindkét városban a közgyűlés által létrehozott küldöttség megválasztását követően azonnal három alküldöttségre oszlott fel, amelyek feladatai a következők voltak:

a) a választókerületek kialakítására vonatkozó, a választók névjegyzékének és a legtöbb adót fizetők névsorának megállapítása iránti javaslat elkészítése;

b) az árvaszék szervezésének és az árvaügyeknek a törvényszéktől való átvételének a kidolgozása;

c) a belügyi szervezetről, a tisztikar, a segéd-, a kezelő- és a szolgaszemélyzet létszámáról és hatásköréről, munkamegosztásáról, a fizetés mennyiségéről és a napidíjak fokozatairól szóló javaslat elkészítése.[9]

Debrecenben a munkálatokat a főispán és olykor a polgármester (Simonffi Imre) elnöklete alatt végezték. Az első alválasztmány Simonffi Imre vezetése alatt látott munkához,[10] amely már a szeptember 22-i ülésen javaslatot terjesztett be feladatával és a

---

4 Ezen rendeletet még 1871. augusztusában közzé tette a belügyminisztérium, amely meghatározó fordulópontot jelentett a szervezési munkálatok elkezdésében. Ruszoly József: *A szegedi népképviseleti közgyűlés 1848–1871.* Szeged, 1984, 79. p., Szegedi Híradó (továbbiakban: Sz. H.) 1871. szeptember 6. sz. 1–2. p., Szegedi Közgyülési Jegyzőkönyv (továbbiakban: Sz. Kjkv.) 1871. 178. sz.

5 Sz. H. 1871. szeptember 8. 1–2. p.

6 Uo., A főispáni hatáskörről bővebben lásd: Stipta István: *A főispáni hatáskör törvényi szabályozása (1870, 1886).* in.: Mathé Gábor, Zlinszky János (szerk.): *Degré Alajos emlékkönyv.* Budapest, 1995, 209–302. p., Ladik Gusztáv: *A magyar közigazgatás szervezete.* Kassa, 1941, 22. p.

7 Debreceni Közgyűlési Jegyzőkönyv (továbbiakban: Db. Kjkv.) 1871. 207. sz.

8 Sz. Kjkv. 1871. 178. sz. A feladata az 1870:XLII. tc. 91. §-nak b, c, d, e, f és g pontjainak végrehajtása volt.

9 Sz. Kjkv. 1871. 227. sz., Sz. H. 1871. szeptember 20. 1. p., Db. 1871. szeptember 9. 1. p.

törvény 91. §-ával összhangban. A legfontosabb feladata a virilisek névsorának meghatározása volt. A törvény szerint minden 250 lakos után egy bizottsági tagot lehetett választani.[11] Debrecen lakossága 46 565 fő volt, amelynek következtében 186 személy lett a képviselők teljes létszáma. Mivel a királyi adóhivatal hibásan határozta meg a virilisek névjegyzékét (pl.: vidéken lakó, itteni birtokosok kimaradtak) a városi adóhivatalt kérték fel a munkálatok pontos elvégzésére. A virilisek névsorát az elnök hirdette ki a nép között, hogy azok a polgárok is jelentkezni tudjanak, akik élni kívánnak jogaikkal vagy adójukat kétszeresen szeretnék beszámíttatni. A törvény 20. §-a szerint, aki két hold földet vagy telket bérelt, sem virilis, sem pedig választó nem lehetett. Erre reagálva határozatilag felkérték a közgyűlést, hogy tegye meg a szükséges lépéseket az országgyűlés felé, hogy a törvény e szakaszát értelmezzék a helyi, debreceni viszonyoknak megfelelően. Az összeírást tovább nehezítette, hogy sok változás történt a városban 1869 óta, hiszen voltak olyan személyek, akik korábban a városban laktak, de már 1871-ben nem, vagy egyik kerületből a másikba költöztek át. Ezért volt szükség egy új és a helyi viszonyoknak is megfelelő összeírásra.[12]

Szegeden is hasonlóan gyorsan haladtak a szervezési események. Az első alküldöttség itt is hamar meghatározta a virilisek névjegyzékét. A szegedi köztörvényhatósági bizottság létszámát a lakosság számarányához (70, 179 ezer) viszonyítva 280 főben állapították meg, amelynek következtében 140 virilis és 140 választott képviselő kapott helyet a közgyűlésen. Virilisnek mindkét városban az a személy volt tekinthető, aki a város területén a legtöbb állami adót fizette, nagykorú és országgyűlési képviselőválasztásra jogosult honpolgár volt.[13] Sokan bírálták a szegedi szervező küldöttség első albizottmányának azon kijelentését, amely szerint a választók névsorát választókerületenként az 1869. évben összeírt, országos képviselőválasztásra jogosultak névjegyzékéből kellene összeállítani. Ezt a nyilatkozatát az alválasztmány arra alapozta, hogy csak az a személy rendelkezik aktív választójoggal, aki országgyűlési képviselőválasztáson is részt vehet. Ezt a névsort pedig az utolsó, erre jogosultak névjegyzékéből lehetett megállapítani.

Az átszervezéssel megbízottak közül többen úgy vélték, hogy a törvény említett rendelkezése csak a rendezett és nem pedig a „rendezkedő" törvényhatóságokra vonatkozik, hiszen az átmeneti időszakra vonatkozó szabályokat a törvény a VII. fejezetben állapította meg, így csak ezek lehetnek az irányadóak. Ezen eszmefuttatás alapján csak az lett volna a küldöttség feladata, hogy állítsa össze a választókerületek választóinak a névjegyzékét. A belügyminiszter rendeletében a fentebb említett érvelést elutasította mondván, hogy ha az új rendszer szerint kellene a választói névjegyzéket felállítani, az olyan sok időbe kerülne, hogy akár hónapokkal is elhúzódna a törvényhatóságok megszervezése. Debrecenben az első alválasztmány november 7-i ülésében a már fentebb említett hibák miatt az 1871. évi adóösszeírásokat vették alapul. Megtették a szükséges intézkedéseket az 1869-es vá-

10 Db. 1871. szeptember 20. 1. p.

11 A törvényhatóságot a bizottság képviselte a törvény szerint, amely fele részben a legtöbb adót fizető polgárokból (virilisek) és fele részben pedig választott tagokból állt. KORBULY 1884, 340. p., KORBULY 1877, 422-424. p., FERDINÁNDY Gejza: *Magyarország közjoga (alkotmányjog)*. Budapest, 1902, 327. p., CSIZMADIA 1976, 119-124. p., NAGY Ferenc: *A magyar városi jog*. Budapest, 1912, 106-111. p., LADIK 1933, 27-31. p., EGYED István: *A törvényhatóság önkormányzati hatáskörei*. Budapest, 1913, 6. p., ZSUPPÁN 1980, 271-275. p., BARABÁSI 1916, 65-67. p.

12 Db. 1871. szeptember 26. 1. p.

13 Sz. H. 1871. szeptember 27. 1-2. p., Sz. H. 1871. december 3. 1-2. p.

lasztói névjegyzék kiigazítása iránt a helyi viszonyokat szem előtt tartva, mivel a királyi adóhivatal és a helyi adószámvevőség nyilvántartása között különbség volt. A választókerületek számát mindkét városban hétben határozták meg.[14]

A szegedi szervezőküldöttség második albizottmánya egy hét alatt befejezte munkáját. Megállapította a tisztviselők létszámát és hatáskörét, a hivatali szervezetet és a fizetéseket. A munkálatokat teljesen kidolgozta, kivéve a pénztárra vonatkozó részt, amelyet a pontosabb ügyintézés végett egy szakértőkből álló alosztálynak adott ki. A legnehezebb feladatot a tisztviselők fizetésének megállapítása jelentette, hiszen tekintettel kellett lenni e nehéz viszonyokban a gazdálkodásra is. A hivatalnokoknak olyan fizetést akartak biztosítani, amelyért maximálisan ellátják a tisztségükből eredő feladataikat. Figyelembe vették továbbá azt az elvet is, hogy *„tisztviselőnek a város belterületén soha semmiféle díj nem jár, s bármelyik ajándékot, fegyelmi vizsgálat terhe alatt, elfogadniuk tilos!"*[15] A korrupció megakadályozása érdekében a megélhetéshez elegendő fizetést akartak biztosítani, amelyet így az eddigieknél jóval magasabbra kellett volna emelni. A főbb tisztviselők fizetését a bírói járulékokhoz igyekeztek közelíteni, mert vélelmezték, hogy a bírói állással annyi előny jár, hogy a közigazgatási állások betöltetlenek maradnának. A rendes fizetésen kívül a pótlékátalányt is meghatározták.[16]

A debreceni szervező küldöttség javaslatában a második osztály jelentése alatt található a városi tisztviselők, a segéd- a kezelő- és a szolgaszemélyzet feladatköre. Az egyes tisztségekre vonatkozó részletesebb utasításokat a később megalakítandó bizottmány és az egyes osztályok vezetői készítették el. A tiszti személyzetre nézve a következőket határozták el. A kapitányi hivatalnál öt alkapitány alkalmazását javasolták öt külön osztály kialakításával. Ténylegesen azonban csak egy alkapitányi állomást lehetett újnak tekinteni, mivel a korábban már meglévő két alkapitányon kívül szolgált szállá-

14 Db. 1871. november 8. (Ujdonsápok: A városi szervező bizottmány...) 2. p., Debrecenben a kerületek közül az elsőt a Hatvan út, 1.2.3.4.5. belső és az 1-ső külvárosi tizedek 597 választóval, a másodikat a Péterfia 1.4.5. belső, és 1.2 külvárosi tizedek 525 választóval; a harmadikat a Csapó út 2.3.4.5. bel- és 1.2 külvárosi tizedei 576 választóval; a negyediket a Czegléd utca 1.4.5. belső és 1.2.3 külső tizedei 576 választóval; az ötödiket a Varga utca 1.2.4.5. belső és 1 külső tizede 570 választóval; a hatodikat a Piacz utca 595 választóval és a hetediket a Csapó út 1 belső, Péterfia út 23, Czegléd 2.3, Varga út 3-ik belső és a Hatvan utca bizonyos tizedei 381 választóval képezték. Szegeden az első kerületet a felsőváros északi része, amely a Dugovits utca keleti, a Győri útnak egészen a Kapuig tartó nyugati sora és a Tisza közötti rész, 371 választóval; a második kerületet a felső város többi része, a felső tanyák egészen, a Sóház utca, 318 választóval, választóval; a harmadik kerületet a rókusváros, 385 választóval; a negyedik kerületet a belvárosból az északi rész, amelynek végső határa a Hal- és Széchenyi tér vonala, a Kárász utca nyugati sora, innen a Mayer-féle háztól a Kálvária utcáig terjedő sora a Búza térnek, továbbá az egész Kálvária és Kormányos utca, 429 választóval; az ötödik kerületet a belváros az előbb megjelölt részektől délre, 464 választóval,; a hatodik kerületet az alsóváros azon része, mely a szabadkai kaputól az államvasúti indigóházig vezető terület, északi részén fekvő alsótanyákkal, bele nem értve az Alexi utcát, Barát teret, Gácsér- és Kápolna utcákat, 415 választóval és a hetedik kerületet az alsóváros többi része, Röszke, Szent-Mihály-telek, 581 választóval alkotta. KUSZOLY József: *Alkotmánytörténeti tanulmányok* 3. Szeged, 1993, 81–82. p., A választó kerületek megalakításáról és választásokról: KORBULY 1877. 424–426. p.

15 Sz. H. 1871. szeptember 27. 1–2. p.

16 Uo., Az előzetes tervek alapján a polgármesternek 2400 ft + 300 ft általány (át.) = 2700 ft, a főjegyzőnek és a főkapitánynak 1800 ft + 300 ft át. = 2100 ft, a négy tanácsnoknak egyenként 1500 ft + 200 ft át. = 1700 ft, a főügyésznek 1200 ft + 200 ft át. = 1400 ft, az aljegyzőnek 1000 ft + 200 ft át. = 1200 ft, a városi pénztárnoknak 1200 ft + 200 ft át. = 1400 ft járna, a városi főorvos, kórházi főorvos 800 ft + 200 ft át. = 1000 ft, építész főmérnök 1800 ft + 200 ft át. = 2000 ft, míg az I. mérnök összesen 1200 ft, a II. mérnök 1000 ft fizetést kapnának. A többi fizetést még csak ideiglenesen állapították meg.

solási főbiztos és a tollnok is kapitányi teendőket látott el. Ezek helyett alakították volna át állomásokká és még ezeken kívül alkalmaztak volna egy új alkapitányt. Mindezt azzal indokolták, hogy a kapitányi hivataloknál összegyűlt sokfele feladat ellátása így tökéletesebben megvalósítható lenne. A kapitányi hivatal feladatairól Simonffy Imre tartott előadást.[17] Másrészről pedig, hogy a városi rendőrség hat belső és két külső rendbiztossal és 36 rendőrrel való felállítását javasolták, amely az eddigieknél nagyobb munkaerőt igényelt volna. A rendőrség ilyen módon történő felállítása személy- és vagyonbátorság tekintetében könnyen indokolható. Ezen intézmény, valamint a rendszeresítendő tizházgazdai állomás nagyobb kiadásokat igényelt.[18] Eddig a tizházigazdák csak megadóztatták a lakosságot és őrködést nem végeztek. Ebből az összegből (20–30–40 kr) próbálták a közbiztonságot garantálni.[19] Összesen 22 tizhazgazdai állomást kívántak letehozni Debrecenben.[20]

A földpénztár problémáját, amely már alig érdemelt külön hivatalt, a házipénztáron belül egy pénztári tiszt alkalmazásával szerették volna megoldani. A fizetések emelése mellett ez a változtatás meglehetősen nagy összegmegtakarítást jelentett.

A városi számvevőségre nézve javasolták a kettős könyvvezetési rendszer bevezetését, amely a *„város bevételeinek, kiadásainak, a gazdaszati ágak üzleti eredményeinek, s általában a város vagyoni állapotának tisztább ismeretéhez"*[21] elengedhetetlen lett volna. E könyvvezetőséget azonban nem lehetett felállítani ilyen rövid idő alatt, amelynek következtében ideiglenesen a számvevőség látná el e feladatkört. Mind a városi, mind az adószámvevőségi ügykezelésre nézve a főfelügyeletet a főszámvevő gyakorolta volna a célszerűbb eljárás érdekében. A könyvvezetői állás bevezetéséig a számvevői állomások egyikét sem töltenék be. Az erdészeti személyzetet egy erdésszel és négy erdővéddel kívánták gyarapítani, akik felett az erdőmester gyakorolta volna a felügyeletet.

Ezek után tárgyalták a tisztviselők, a segéd,- a kezelő- és a szolgaszemélyzet létszámának és fizetésének kimutatását, összehasonlítva az akkori állapotokkal. Ezekből kitűnt, hogy az összes kiadás *„az állam által a törvénykezési költség fejében megtérített 30.934 frt 91 kr kiadásnak nem véve, 136.504 frt 32 kr-ra ment ezt a javaslatunk szerint megállapítandó létszám folytán igényelt kiadások 45.597 frt 18 kr-ra haladják."*[22] A kiadástöbbletnek számos oka is volt. A törvényszéki költségvetés terhére rótt fizetést át kellett vállalniuk a hatóságoknak és ezzel növekedett a kiadás az állam által történő azonnali megtérítés reménye nélkül. Ilyenek voltak az árvapénztárnoki és ellenőri, az egyik tiszti ügyészi, az egyik orvosi, az alorvosi és még más tisztségviselők fizetése is. Emellett a kényszerűség okozta azt a kiadási többletet és persze az a körülmény, hogy az idő előrehaladtával emelni kellett a fizetéseket is. *„Az 1870. 42. t. cz. 11. és 90-ik paragrafusában lefektetett rendelkezésből, s az országgyűlés azon intézkedéseiből miszerint a belügyminisztériumot utasította hogy a törvényhatóságok közigazgatási költségeinek az állam által miképp leendő fedezése tárgyában, tekintettel a királyi városok érdekeire, törvényjavas-*

17 Db. 1871. november 27. 1. p.
18 Db. 1872. január 13. 1. p.
19 Db. 1871. december 2. 1. p.
20 Db. 1871. december 19. 1. p.
21 Uo.
22 Uo.

latot készítsen – reménlünk kell, hogy a közigazgatási költségek az állam által adandó megtérítés folytán fedezhetők lesznek."[23]

Szegeden a felmerült lényeges problémák közül elsőként kell említeni azt, amely a tanítók városi tisztviselőkké való nyilvánítása körül bontakozott ki. A városi tanítókat tisztviselőknek tekintette a szervező küldöttség. Ezzel a tanítói hivatás jelentőségét szerette volna emelni.[24] A küldöttség szerint *„e kérdés fölött határozni föladata körén kívül"*[25] esik. *„Nézetünk szerint nálunk e kérdés fölvetése legalább is fölösleges, miután azt a tényleges viszonyok nem indokolják ide ha már fölvétetett inkább óhajtották volna az indítvány elfogadását, nem ugyan a tanítótestület, melynek tekintélye nem áll alantabb a tisztviselőknél, hanem ezen vidéki kisebb közösségeként, melyek még máig sem ismerték föl és tudják méltánvolni a tanítói állás fontosságát."*[26] Abban az esetben, ha a város közgyűlése kedvezően döntött volna az ügyben, valószínű, hogy megváltoztatja a nevelők helyzetét. Mégis inkább a nemleges válasz felé hajlottak a vélemények.

A második elvi kérdés a kórházi főorvos személye körül bontakozott ki. Lényeges problémaként merült fel, hogy a főorvos köztisztviselő legyen-e vagy sem.[27] Ezen kérdés felvetését nem csak az alválasztmány, hanem maga a küldöttség is javasolta. A közkórházi személyzetet a tiszti főorvostól függetlenítették és közvetlenül a tanács hatásköre alá helyezték. A szervező bizottság javaslatát a közgyűlés elfogadta.[28]

A második alválasztmány javaslatának a tiszti ügyész hatás- és munkakörét tárgyaló pontját a küldöttség módosította.[29] Az ügyész fizetésére (2000 ft) nézve is vita bontakozott ki. A bíró által megállapított díjakkal a városi pénztárnak kellet volna elszámolnia. Felmerült azonban egy olyan vélemény is, hogy a fizetése legyen alacsonyabb, de ezen utóbbi állásfoglalást elutasították.

A tanítók kérdése mellett a legélénkebb vita a cégek virilis joga körül bontakozott ki. A törvény arról, hogy a cégek bírnak-e virilis választójoggal, nem rendelkezett. A küldöttség első osztálya a cégtulajdonost vette volna be a virilisek közé azon indoknál fogva, hogy a választójog *„személyhez kötött, mint ilyen személyesen, nem pedig meghatalmazás által gyakorolható, a cégeknél pedig az elől megnevezett tekinthető ágalapítónak."*[30] A meg nem nevezett cégeket (pl.: N. N. fiai) nem is vették volna fel a listára. A társas cégek virilis jogát az gyakorolta volna, akit a cég erre kijelölt. E kérdéskört illetően is eltérő vélemények alakultak ki. Hivatkoztak arra, hogy a virilis választójog tisztán személyhez között és szerintük ebből nem lehet levezetni a cégek ezen jogát. A javaslat szerint a cég maga jelölte volna ki azt a személyt, aki e jogokat gyakorolta volna. A meghatalmazotti képviseletet még kevésbé tartották elfogadhatónak. Azon nézet ellen, hogy a virilis jogot a cégek által választott személyek gyakorolnák, csak Balogh János képviselő emelte fel a hangját. Néhányan helyesnek tartották, hogy *„a cég által fizetett adóösszeg a cégtulajdonosokra elosztassék, ha azok így elérik a virilis képességet, a virilisek közé felveendők"*[31]

---

23 Uo.
24 Sz. H. 1871 október 18. 1–2. p.
25 Sz. H. 1871 október 27. 1–2. p.
26 Uo.
27 Uo.
28 Sz.. Kjkv. 1871. 229. sz.
29 Sz.. Kjkv. 1871. 228. sz.
30 Sz. H. 1871 október 22. A társas cégek virilis joga. 1–3. p.
31 Sz. H. 1871 október 27. 1–2. p.

lennének. Magyar János vezette csoport ezen az elképzelésen is túlment és *„a cégekkel együtt a cégtulajdonosok mint ilyenek virilis-ségét is elveté."*[32] A közgyűlés a céget nem tekintette e jog gyakorlására feljogosított személynek, amelynek következtében a *„cégek és társulatok országgyűlési képviselő választásra jogositva nincsenek"*[33] és így a legtöbb adófizetők közé sem sorolhatók.

Ezen elvi viták után a közgyűlés hozzálátott a szervezőbizottság munkájának részletes értékeléséhez. A közgyűlés munkáját Magyar János képviselő nehezítette meg azáltal, hogy majdnem minden ponthoz módosítást terjesztett elő. Főképp *„a tiszti fizetéseknél fejté ki beszélőképességét és buzgalmát, kifogyhatatlan türelemmel és következetességgel indítványozván, hogy mindenkinek fizessenek egy-két száz forinttal kevesebbet, daczára annak, hogy buzgalmával majd mindig magára maradt."*[34] Azonban a legtöbb idő csak *„üres szalmacséplésben telt el, akadályozva ezzel a közgyűlés munkáját."*[35]

A szegedi közgyűlés többek között a városi hatóság szervezetével, a tisztikar, a szolga,- és a kezelőszemélyzet fizetésével, a napidíjakkal, az árvaszék szervezetével, a legtöbb egyenes állami adót fizetők névsorával, a választókerületek kialakításával, a választók neveinek kerületenkénti és betűrendbeli összeírásával foglalkozott. Az alválasztmányok javaslatait, jelentéseit és a hozzátartozó iratokat együtt vitatták meg.[36] A tárgyalás menete kisebb eltérésekkel megegyezett Debrecen szabad királyi város szervező bizottmányának javaslatát tárgyaló közgyűlés eljárásával.

Debrecenben egy önállóan működő árvaszék felállítását terjesztették be. Az árvák érdekeit szem előtt tartó szervezeti és eljárási rendszer kialakítására törekedtek.[37] Olyan állandó szervezetet képzeltek el mindkét városban, amely élére egy elnököt neveznének ki és személyzetét is pontosan meghatároznák. Debrecenben rendezni kívánták a javaslat szerint az árvapénztári kezelést is, amelyben csak néhány módosítást kívántak bevezetni, amelyek között szerepelt az árvák érdekeinek biztosítása és a belügyminiszter által az árvapénztár kezelésére küldött javaslat szerinti célkitűzések figyelembe vétele. Minden kiskorú árvára az árvapénztárakban elhelyezett pénzre 6% kamatot kapott és csak azoknak a pénztári kezelés alóli kivételekor fizetett ún. őrzési díjat.[38] A tiszti ügyészekre előírt szabály szerint kell eljárni az árvaszéknél működő ügyészek esetében is, különösen az árvaszék nevében folytatandó perekben.[39]

Szegeden a szervező küldöttség javaslatát tárgyaló közgyűlésen következőként a legtöbb állami adót fizetők névsorának összeírására, a választókerületek megalakítására és a választók betűrendes névjegyzékének elkészítésre kiküldött első alválasztmány jelen-

32 Uo.

33 Sz. H. 1871. október 22. 1-3. p.

34 Sz. H. 1871. október 27. 1-2. p.

35 Uo.

36 Sz. Kjkv. 1871. 288. sz.

37 Db. 1872. január 13. 1. p. A gyámhatósági felügyelet alatt álló árvák (a gyámhatóság felügyelete alatt levő árvák száma 1840 volt) javainak nagysága: kamatozó, nem kamatozó tőkéjűek, értékpapírjaik 297. 126 ft 66 krt, ingatlanaik, melyek becsült értéke 134. 720 ft 10 krt, ezen kívül 68 ház, 109 nyilas tanyaföld, 94 boglyás kaszáló, 190 kapaszólő és két malom volt.

38 Uo., Minden ft után, ha az összeg egy évig volt kezelés alatt 1/2 kr, ha 1-5 évig egy kr, ha 5-10 évig 1,5 kr és ha 10 év felett 2 kr összeget kellett fizetni.

39 Sz. Kjkv. 1871. 228. sz.

tését vizsgálták meg.[40] Debrecenben ezen munkálatokat III. szám alatt terjesztették be a városi közgyűlés elé megvitatásra.[41]

A belügyi szervezet létrehozásával megbízott alválasztmány javaslata alapján az egyes városokban a következő terveket ajánlották elfogadásra. Szegeden a polgármester hatáskörének kiterjesztését javasolták mindazon ügyekre, melyeket a helyi érdek indokoltak. A belszervezeti javaslatot elkészítő alválasztmány ajánlása nyomán a tisztikar, a szolgaszemélyzet létszámára, hatáskörére és a munka felosztására nézve alapvető elveket dolgoztak ki. Kimondták, hogy a tisztviselőt a köz- és beligazgatás rendes és zavartalan folyamata érdekében csak is a szakmája és a megszabott munkakörében lehet alkalmazni. Fegyelmi büntetés terhe mellett megtiltották a városi tisztviselőknek bármely ügy „szorgalmazását," magánhivatal elvállalását, a magánfelek érdekében való közreműködést és az ajándék elfogadását. Meghatározták a tisztviselők hivatali munkaidejét is. Ez naponta reggel nyolctól déli 12 óráig terjedt, délután pedig – a vasárnapokat és az ünnepeket kivéve – három órától hat óráig tartott, de a tanács felhatalmazást kapott arra, hogy a heti és az országos vásári napokon a rendőri osztály és az adószedőség személyzetének munkaidejét reggel nyolctól déli egy óráig kiterjeszthesse. A tisztviselőket, valamint a segéd- és kezelőszemélyzetet irodaszerátalánnyal kívánták ellátni. A tanács ugyanis csak a papírt, nyomtatványokat és a tintát biztosította részükre. Elhatározták, hogy a tisztviselők és hivatalok mellett alkalmazott hivatalszolgákat, rendőröket, pusztázókat és más cselédeket a hivatalos teendőiken kívül más, különösen házi és egyéb gazdasági foglalkozásra alkalmazni nem szabad. A rendőrkapitánytól és az alkapitánytól jogvégzettséget, a tiszti és kórházi főorvostól és a kerületi orvosoktól pedig a magyar államban érvényes orvosi, sebészi oklevél mellett legalább két évi gyakorlatot is megkövetelték. A főispán által kinevezhető tiszteletbeli tisztviselőket a rendes tisztviselők közé sorolták, így őket is megillette a szavazati jog a közgyűlésen. A két útbiztos fizetési járandóságát az utak fenntartására rendelt közmunkaváltság díjából kívánták fedezni. Megállapították, hogy a pusztai rendőrség fontos feladatának csak úgy tud eleget tenni, ha a városi külterület felső és alsó részének megfelelő helyén fog állomásozni. Az erdei és más csőszök alkalmazásának feltételeit a háztartási és a közgazdasági szakbizottság által előterjesztendő rendezési javaslatig nem változtatta meg a közgyűlés.[42]

A legjelentősebb reformintézkedések a városi tanácsot érintették. Szegeden a tanács szervezetében a legfőbb módosítást az előadói rendszer bevezetése jelentette. Debrecenben azonban az egész eddigi gyakorlattal kívánták szakítani azáltal, hogy külön közigazgatási és gazdasági tanácsot kívántak létrehozni.[43] A közgyűlés által a közigazgatási tanács hatáskörébe utalt ügyek: a miniszteri rendeletek és a köröztetések kihirdetése, az országos és a helyi rendőri, a honvédelmi, a katonai, a közadó, a fegyenc ügyek, a közigazgatási költségvetés tervezése, az alapítványi pénztárak kezelése, a közgyűlési határozatok szerinti felügyelet, a vagyontalan árvák segítése, az egészségügy, a gázvilágítás, a közkórház, a közbiróság, az iskola ügyek, a törvények végrehajtása, a közmunka elrendelése, a könyöradományok gyűjtése, az élelmiszerekkel való rendelkezés, a vasút és az or-

40 Uo.
41 Db. 1872. január 13. 1. p.
42 Sz. Kjkv. 1871. 228. sz.
43 Uo.

szágutak rendbentartása, az italmérés, a népszámlálás, a bizonyítványok kiállítása, a közlevéltár, az ipar és a kereskedés.

A közigazgatási tanács az önkormányzatnak végrehajtó közege és önálló hatósága volt mindazon ügyekben, amelyek a fennálló törvények vagy szabályrendeletek szerint más hatósági közegek számára nem voltak fenntartva. Ide lehetett volna fellebbezni minden olyan ügyben, amelyekben a hatósági szabályrendelet azt megengedte. A tanács minden tagja felelős a rábízottak pontos teljesítésért. A tagok ülésen és ülésen kívül is határozhattak.

Az ügyek célszerű ellátása végett három alosztályt kívántak létrehozni. A polgármester az így kialakult munkabeosztásokon változtathatott. Rendőri és katonai osztályhoz tartozó ügyeket a főkapitány intézte, a többi csoporthoz tartozó ügyeket pedig két tanácsnok látta volna el. A tanács tagjai voltak: az elnök, a polgármester, a főkapitány, a két tanácsnok, a főjegyző, akik fejenként szavazati joggal birtak és tagjai voltak még a tiszti főügyvéd (főügyész), a főmérnök, a főorvos, a főszámvevő, akinek nem volt szavazati joguk. Érvényes határozathoz három, szavazattal bíró tag jelenléte volt szükséges, amelyet szótöbbséggel állapítottak meg. Szavazategyenlőség esetén az elnök döntött. Azt, hogy mely ügyek intézhetők el az ülésen kívül, a polgármester határozta meg azzal a kivétellel, hogy a kölcsönök utalványozását és a biztosítékok meghatározását mindig a tanácsülésen kellett elintézni. Az ülésen kívüli ügyeket az osztálytanácsnok mellett a polgármesterrel, illetve helyettesével egyetértve, és ezek együttes felelőssége mellett lehetett megoldani. A tanács hatáskörébe tartozó ügyek tekintetében az előadói rendszert léptették volna életbe. A tanácsülésen beterjesztett minden egyes tárgyról az előadó által külön előadmányt kellett szerkeszteni, amelybe a tanácsülés ideje, az ügy száma, az előadó határozati javaslata, a határozat következtében szükséges kiadványok, felterjesztések, levelek és fogalmazványok kerültek. A tanácsülésről az aljegyző rövid jegyzőkönyvet készített, amelybe a jelenlévők neveit, szavazatát, az egyhangú szavazattal létrejött megállapodást, az írásban beadott különvélemény rövid vázlatát és a tárgy iktatószámát jegyezték be, amelyet az elnök és jegyző a tanácskozás napján írt alá. Az előadmányi ívek rovataiba a szavazók neveit, a határozati javaslat elfogadását és az esetleges módosításokat jegyezte le a jegyző, aki azt az elnök ellenjegyzésével a kiadónak, ha pedig nem fogadták el a tervet az előadónak adta át. Ezt követően a polgármester vagy helyettese aláírásával hivatalból kézbesítették az ügyfélnek. A határozatokban a fellebbezés lehetőségét világosan fel kellett tüntetni. A kézbesítéstől számított 15 napon belül lehetett ellene fellebbezni. A tanácsülésen a főkapitány olyan fellebbezési ügyekben, amelyek a hatásköréhez tartoztak, nem szavazhatott.[44]

A gazdasági tanács hatás- és feladatkörébe a következő ügyek tartoztak: városi erdészet, a cserép-, a tégla, és az eladnivaló fa ára iránti javaslat megtétele, a mének, az igavonó jószág, a takarmány, az írtás, a legeltetésre vonatkozó ügyek, a haszonbér, a színház, az adásvételek, a vadászat, a halászat, a vám, a határkérdések, a községi utak és a járdák karbantartsa, a gazdasági költségvetés tervezése, a középítkezés és a szépítés, a város követeléseinek behajtása, az adósságainak törlesztése, a város által fölveendő kölcsönök ügye, a követelési és a szenvedőleges perek, a magánlevéltári bizottmány hatáskörében fenntartottak kivételével, az egyházi és az iskolai építkezések, a községi kötelékbe felvétel, a polgárosítás, az elengedések, a kérelmezések, a dologház, az adomá-

44 Db. 1872. január 15. (Debrecen, sz. k. város küldöttségének javaslata I.) 1. p.

nyozás, az adóztatás, a nyugdíjazások és mindaz, amit a közgyűlés a hatáskörébe utalt. Önállóan járt el a közgyűlés által végrehajtás végett hozzá utasított ügyekben, illetve más halasztást nem tűrő gazdasági feladatok körében. Egyéb gazdasági ügyekben javaslattevő, előterjesztő és véleményező szerepe lett volna. Ez a tanács végezte a város vagyonkezelését, a közgyűlés felhatalmazása értelmében a haszonbérletekre nézve javaslatokat, árverési feltételeket készített, indítványokat tett és az építés és a szépítés tárgyában költségvetéssel ellátott tervet nyújtott be a közgyűléshez. A tanács év végén kimutatásokat készített a város ügyeiről és ezeket a polgármesterhez terjesztette be, hogy a törvénynek megfelelően a város állapotáról kimerítő jelentést tegyen a közgyűlésnek. A gazdasági tanács tagjai felelősek voltak saját eljárásukért és a mulasztásukkal okozott sérelmekért. Az ügyeket három igazgatási csoportba osztották, amely alapján: (1) gazdasági és erdészeti, (2) építészeti és pénzügyi és (3) jogi osztályt alakítottak ki. Mindegyik alosztály élére tanácsnokot állítottak volna. Az ügyek egyes osztályokba való besorolását a gazdasági tanács határozta meg, amit a közgyűlésnek kellett bejelentenie. Általában a gazdasági tanács elnöke és a három gazdasági tanácsnok fejenkénti szavazattal bírtak. Tagjai voltak még szavazati jog nélkül: a tiszti főügyvéd (főügyész), a főmérnök, a főszámvevő, az erdőmester, a városgazda és az összes gazdasági tiszt.

A gazdasági tanács maga vette fel a szakkezelő személyzetet, akiket el is bocsáthatott a közgyűlés beleegyezésével. Az alsóbbrendű szolgaszemélyzetet is a tanács alkalmazta. A kezelő és a szaktisztek személyzetét a következők alkották: az öt erdész, az erdészgyakornok, a rőzsebiztosok, a városgazdák, a városistállói felügyelő, az építtető biztos, a téglamester, a könyvnyomdai művezető és a segédje, valamint a kútmester. Ezek teendőit a gazdasági tanács határozta meg. A városi vagyonra, haszonbérben lévő ingatlanokra és épületekre a felügyeletet a gazdasági tanács tagjai között felosztották, akik a tapasztalataikról három hónaponként a tanácsnak beszámoltak és a szükséges letartóztatásokat elvégezték. A határozathozatal módja és a fellebbezés lehetősége megegyezett a közigazgatási tanácséval. Mindegyik tanácsnok előadó is volt a saját témájában. Az ügykezelés is hasonlóan történt, mint a másik tanácsban. A városi főgondnok osztotta ki a tárgyakat a tanácsnokoknak elintézés végett, amelyet írásba is foglaltak. A gazdasági tanácshoz beadott indítványokra nézve iktatókönyvet, a beérkezett és letéteményezett pénzek tekintetében pedig pénzkönyveket hoztak létre.

A gazdasági tanács elnöke a város gazdasági ügyeinek irányítója, akinek kötelessége lett volna a város minden vagyonára és jogaira felügyelni, az ügyek célszerű, gyors és becsületes kezelése iránt mindent elkövetni. A folyó munkálatokat személyesen kellett megvizsgálnia és az eljárást ellenőriznie, különösen vigyázni arra, hogy a bevett pénzek azonnal a megfelelő helyre kerüljenek. Visszaélések esetén az elnök saját felelősségére vagy a gazdasági tanács útján intézkedett. A gazdasági tanács az ügyletekről, a perekről és a nagyobb munkák folyamatáról a közgyűlésnek háromhavonta jelentést tett. A gazdasági tanács által a közgyűléshez előterjesztett jelentések számát a városi általános iktatókönyvbe jegyezték fel. Ezeket az ügyeket a főjegyző vagy a közgyűlés jegyzője adta elő.[45]

A belügyi szervezet megvalósításánál néhány alapvető fontosságú elvet is figyelembe kellett venni, *„melyek egyfelől a törvény szerkezetéhez képest a törvényhatósági, illetőleg a közigazgatási eljárás láncolatának egymásutánát s a kormányközegek legfelsőbb ha-*

45 Db. 1872. január 18. (Debrecen sz. k. város küldöttgyűlésének javaslata VI.) 1 p.

tósági körében összpontosulását világosan"[46] meghatározták. Másfelől pedig a törvényhatóság önállóságát és a királyi városok jogosultságát hangsúlyozták, amely szerint a városok belügyi szervezeteiket maguk megállapítják meg. Ezeknek az elveknek az összeegyeztetésére kellett törekedni minden városban.

Debrecen nagy kiterjedésű, jelentős vagyonnal és figyelemre méltó gazdasággal bíró város belügyi szervezetét úgy kellett megállapítani, hogy *„abban a város földrajzi fekvése, lakosainak tiszta magyar jellegéből kifolyó nemzeti hivatása, s eddig gyakorolt önálló hatásköre, a szellemi előhaladással kapcsolatban álló anyagi viszonyai jövőre nézve biztosítva legyenek."*[47]

A törvénynek nem lehetett az a célja, hogy az önkormányzati joggal bíró királyi városoknak a vagyonkezelést érintő hatáskörét leszűkítse. A vagyoni viszonyok kezelése a belügyi szervezetnek éppen azon ágát képezte, amelyre nézve a törvény önálló jogkört hagyott fenn.

A BELÜGYMINISZTERI JELENTÉSEK

A fennálló törvényhatóság a tapasztalatok alapján sok hasznos reformot igyekezett bevezetni, *„de felettök damocles kard gyanánt áll a szigorú törvény, mely szerint minden jogot a kormány és hivatali közegei nyelnek el az utolsó rendelkezésben."*[48] Ennek következtében leginkább az önkormányzati joguk csorbult. *„Inkább jól felhúzott és tetszés szerint alkalmazott gépeknek kell lenniök, melyeknek billentyűi a kormány kezei között vannak."*[49] A döntésben az utolsó szó a kormányé volt, *„mivel ott, hol az erő önérzete nem adhatja meg az ingert a cselekvésben, a hol mindig a felsőbb hatalom hideg és rideg mutatóujja irányához kell szabni a cselekvést: ott öntudatos, eredménydús közélet nem is képzelhető el. [...] Feljajdul fájdalmában a nemzet, s elveti nyakáról a szolgaságra vezető veszélyes rendszert, hogy azt jobbal, czélszerűbbel cserélje fel!"*[50]

A tervezetek részletes megtárgyalását követően történt csak meg a felterjesztés a belügyminiszterhez. A szervezési munkálatok időben való befejezésének volt köszönhető Szegeden, hogy a közigazgatási reformtervét elsőként küldte fel a belügyminiszterhez jóváhagyás végett, *„s így valószínűleg be fog teljesedni azon előremondásunk is, hogy a szabad királyi városok közt Szeged lesz az első, mely az új törvény alapján szervezkedni fog."*[51] Debrecenben a javaslat felterjesztése korántsem ment ilyen hamar végbe, hiszen mintegy hat hónap késéssel történt csak meg.[52] Szegeden a szervező küldöttség tagjai által létrehozott munka kitüntetést érdemelt volna. Főleg Mészáros György főjegyző munkássága, aki hozzájárult kész javaslatával e folyamat felgyorsításához. Ellenben mégis *„az elismerés és dicséret oroszlánrésze főispánunkat Dáni Ferenc őméltóságát illeti meg, kinek fáradhatatlan tevékenysége és soha csüggedő buzgalma magával ragadott min-*

46 Db. 1872. január 13. 1. p.
47 Uo.
48 Db. 1871. november 28. 1. p.
49 Uo.
50 Uo.
51 Sz. H. 1871. október 29. 1-3. p.
52 Db. Kjkv. 1872. 2., 5., 8. és 10. sz.

denkit."[53] Ez azonban nem mondható el Kecskemétről, Aradról és Debrecenről. Kecskeméten és Aradon megalakított küldöttség és annak alválasztmányai még folyó év október 29-ig sem ültek össze. Adódott ez abból, hogy a városoknak nem volt olyan vezető egyénisége, mint Szegednek, aki *„magán ügyeinek elébe tenné a közérdeket."*[54] Aradon és Kecskeméten kívül más szabad királyi városok is mintaként kezelték a Szegeden korán elfogadott városátszervezési tervet.[55] A belügyminisztériumban dicséretben részesítették Szeged javaslatát. Más városok terveit, amelyeket vele egyidőben terjesztettek fel elfogadásra, sorra visszautasították.[56] A debreceni és a szegedi szervezeti szabályzatot is csak némi módosítás bevezetését követően fogadták el.

A miniszter tetszése szerint utasíthatta el a belszervezeti javaslatokat. Így történt ez Debrecen város tervezetével szemben is, amely két nagyon fontos, a hely viszonyoknak is megfelelő reformintézkedést tartalmazott, amelyeket a sajátos gazdasági- és birtokviszonyok indokoltak.

Egyik az volt, hogy a gazdasági ügyektől elválasztaná a közigazgatást. A célszerűbb eljárás érdekében arra törekedett, hogy tisztviselői egyszerre ne foglalkozzanak gazdasági és közigazgatási ügyekkel. A belügyminiszter az elkülönítést elvetette azért, mert a tisztviselők közt különbséget tenni nem lehet.[57] Elutasította azért is a külön közigazgatási és gazdasági tanács létrehozását, mert szerinte egy olyan testület, amelyet közgyűléshez tartozó tárgyak előkészítésére nézve az állandó választmányok ügykörével ruháztak volna fel a város szervezetében nem kaphatott helyet.

Arra nézve, hogy a közgyűlés a tanácsi előterjesztések felett véglegesen határoz, a miniszter a következőket jegyezte meg. A tanácsi határozatok elleni fellebbezésének a közgyűléshez a törvényhatóság bizottsága részéről alkotandó szabályrendeletek alapján csakis a város javadalmát, vagyonát vagy gazdászatát érintő ügyekben lehet helye. A közigazgatás azon ügyeiben, amelyek sem a közgyűlés, sem pedig a polgármester hatáskörébe nem tartoznának a tanácsnak kell intézkedni. Ennek következtében az illetékességéhez tartozó ügyekben hozott határozatok ellen nem a közgyűléshez, hanem az illető szakminisztériumhoz kellene fellebbezni. A város javadalmát, vagyonát és gazdászatát érintő ügyekben pedig a végső döntés a belügyminisztert illetné meg.

A másik neuralgikus pont az volt, hogy a magánlevéltárnok és a magánlevéltári bizottmány tagjait a régi gyakorlat szerint kijelölés nélkül választanák meg. Ezt is elvetette a belügyminiszter. *„Ezáltal a magánbirtokviszonyok körül még fennállani kellő titkoknak tárt kapu nyílnék s Debrecen város legnagyobb kincse idegenek prédájává lehetne, amit ugyan a város semmiképpen meg nem engedhet! Így áll a dolog a törvényhatóságok önállóságára nézve, mit semmivé akar tenni a belügyminiszter mindenhatósága."*[58]

A magánlevéltárnok és segédjének, valamint a magánlevéltári bizottmány tagjainak megválasztására nézve megjegyezte a belügyminiszter, hogy a levéltárnok kinevezése a főispánt illeti, de nincs ellenére, hogy a törvény értelmében a főispán által kinevezendő le-

53 Sz. H. 1871. október 29. 1–3. p.
54 Uo.
55 Uo.
56 Sz. H. 1871. november 10. 1–2. p.
57 Db. 1872. április 4. 1. p.
58 Uo.

véltárnok mellé a város magánügyeire vonatkozó levéltár kezelésére egy levéltárnok és egy levéltári szakbizottmányt hozzanak létre.

Lényeges volt az is, hogy a költségvetés keretén túlterjedő rendkívüli kiadások iránti intézkedés a közgyűlés hatásköréhez került. Ilyen esetekben a határozatokat a kormány helybenhagyásának hiányában nem lehetett végrehajtani. A kormány által kiállított találmányi szabadalmak kihirdetését hivatalból kell elintézni. A miniszter szerint a közgyűlés másodszori kihirdetése ezen ügyekben nem szükséges. Az érdemben felmerülő kérdések pedig nem a közgyűlés, hanem a tanács hatásköréhez tartoznának.[59]

Szeged város belügyeibe való avatkozásról szóló részt egészen mellőzendőnek tartotta a belügyminiszter, mivel az szerinte félreértésekre adhatott volna okot. A város csak a saját hatáskörében intézkedhet, amelynek következtében a kormány és a város viszonyát nincs hatalma rendezni.[60]

Külön is kiemelésre került, hogy a törvényhatóság árva- és gyámhatósági jogait az állandó árvaszéknek kell gyakorolnia. A rendkívüli közgyűlés 20 bizottsági tag kívánságára való összehívását nem hagyta jóvá a miniszter, mert szerinte a törvény pontosan rögzítette a rendkívüli közgyűlések tartásának eseteit. Debrecenhez hasonlóan a szegedi javaslatban is kifogásolták a rendkívüli közgyűlés egybehívásának formáját. A polgármester egy hivatal létrehozását és megszüntetését csak a tanács és a közgyűlés hozzájárulásával tehette volna meg.[61] A miniszter részletesen kitért a rendőrkapitány jogkörének szabályozására is. Az általa hozott határozatok ellen benyújtott fellebezések elintézésében sem ő, sem pedig beosztottja nem vehet részt.[62] A kapitányi és az alkapitányi feladatok pontos rögzítését is kérte. A rendőri pénzbírságok beszedését a rendőrkapitányi hatásköréből a tanácsra ruházta át. Hasonló módon kell eljárni a kórházi, a rabtartási járadék és a közmunkaváltsági hátralékok esetében is.[63] A Szegedre beérkezett módosítási javaslatok a rendőrkapitány hatáskörét csak néhány pontban érintették. E főméltóság által kiszabott pénzbírság behajtására vonatkozólag a következőket jegyezte meg a miniszter. A tanács a bírósági összegeket a határozat jogerőre emelkedése után a közpénztárnál bevételképp előírhatja.[64] Érvénytelenítették azon rendelkezését is a szegedi tervezetnek, amely a 20–200 ft-ig terjedő lakossági díjak beszedésére irányultak.[65]

A miniszter szerint a tiszti- és szolgaszemélyzet létszáma, illetve fizetései az eddigiekhez mérten aránytalanul nagyobb mértékben lettek megállapítva Debrecenben. A tiszti fizetések méltányos emeléséhez készséggel hozzájárult volna a belügyminiszter, de a pénztári mérlegre tekintettel és a községi pótadó mellőzésével nehezen lehetett volna kivitelezni, amelynek következtében nem támogatta a javaslatot. Megállapította, hogy a tisztviselők létszámát és a fizetéseiket a valódi szükségnek megfelelően és a városi bevételek korlátain belül kell megállapítani.[66] Szegeden a leirat szintén érintette a tiszti fizetéseket. A megállapított összegeket olyan magasnak találták, hogy ez a város rossz anyagi helyzete mellett a polgárok újabb adókkal való megterhelését jelentette volna. A belügyminiszter

59 Db. 1872. április 18. 1. p.
60 Sz. H. 1871. december 3. 1–2. p.
61 Uo.
62 Db. 1872. április 18. 1. p.
63 Db. 1872. április 19. /Rendkívüli kiadás/ 1–2. p.
64 Sz. H. 1871. november 29. 1–2. p.
65 Sz. H. 1871. december 3. 2. p.
66 Db. 1872. április 19. 1. p.

ezért elutasította a javaslatot, és a fizetéseket az eddigi mértékben állapította meg.[67] Debrecenben a napidíjakat is meghatározták, amelyeket csak a város határán kívüli, a vidéki kiküldetéseknél számíthatták fel, míg a város határán belüli kiküldetésnél csak felerészben lehetett kifizetni.[68] A belügyi leirat Szegeden is módosította a napidíjakat.

Mindkét városban még egy második belügyminiszteri leirat is érkezett. Debrecenben ez az 1870:XLII. tc. értelmében felállítandó árvaszék szervezetére vonatkozott. A miniszter kiemelte, hogy a közgyámi állomást nem lehet mellőzni. Ez a szerv járna el az általa elrendelt gondnokság megszüntetése iránt felmerülő kérelmek ügyében is.[69] Az árvaügyekre a bírói ügyvitel tárgyában 1869. április 29-én kibocsátott igazságügyminiszteri rendelet volt irányadó. Szegeden a második miniszteri leirat szintén az árvaszék szervezetére vonatkozott, amelyet azonban szinte minden változtatás nélkül helyben hagytak, de a gyakorlatra vonatkozó eljárás kidolgozását a város feladatai közé sorolták.[70]

A miniszter utasította a szegedi és a debreceni közgyűlést is, hogy a javasolt módosításokat a város hajtsa végre és terjessze föl jóváhagyásra.[71] Debrecenben az 1872. május 11-én tartott közgyűlésen határoztak a belügyi leiratban javasolt módosításokról. A városi tanácsban külön gazdasági és közigazgatási osztályt kívántak létrehozni.[72] Ezen terveket folyó hó 21-én fogadták el és még másnap e tárgykörben közgyűlést tartottak.[73] A javaslatot 23-án hitelesítették, amelyet ezt követően postáztak. A kijelölt képviselők pedig a következő nap indultak el a fővárosba,[74] ahonnan június 3-án tértek haza és beszámoltak arról, hogy minden a legnagyobb rendben történt, a javaslatot elfogadták.[75]

ÖSSZEGZÉS

A városok nem fogadták bizakodva a törvényt, hiszen féltek a megszervezéssel járó nehézségektől és attól, hogy egy időre megbénítja a közigazgatást. Sajátos magyar megoldás jelentkezett a dualista rendszernek megfelelően abban, hogy a városokat törvényhatóságokként együtt szabályozták a megyékkel, amely nagyon sok problémát jelentett mindkét fél számára.[76] A törvényi szabályozás során megfigyelhető, hogy a városok ön-

67 Sz. H. 1871. december 3. 1–2. p., Kivétel a főjegyzői (1700 ft), az árvaszéki ülnöki (1200 ft), a közgyámi (800 ft) és fogalmazói (600 ft) fizetések.

68 Db. 1872. április 19. 1. p.

69 Db. 1872. április 22. 1. p.

70 Sz. H. 1871. december 3. 1–2. p.

71 Sz. H. 1871. december 3. 1–2. p., A részletes javaslat körül lassan haladó vita bontakozott ki, amely után a főjegyző (Mészáros György) által beterjesztett javaslatot fogadták el módosítva.

72 Db. 1872. május 11. 1–2. p., A május 13-i közgyűlésen befejeződtek a belügyminiszteri javaslatok tárgyalásai. Az alkapitányi, kapitányi hivatal fogalmazói állás kitöröltetett, az ötödik erdészi hely betöltetlen maradt, két darab díjhajtó biztosi tisztséget megszünteknek nyilvánítottak és a közgyámot felállítani rendelték. Az árvapénzek kamatának 7%-ra emelést elvetették és az eddigi gyakorlatot tartották fenn. Az őrzési díjból tartalékalap létrehozását rendelték el 5000 ft erejéig.

73 Db. 1872. május 14. 1–2. p.

74 Db. 1872. május 22. 1–2. p.

75 Db. 1872. június 3. 1. p., A végleges jóváhagyó jelentés is megérkezett, amelyet határozatban fogadtak el. Db. Kjkv. 1872. 146. és 148. sz.

76 Stipta István: *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására. Tervezetek, javaslatok, törvények.* Budapest, 1995, 125–169. p.

rendelkezési jogaikat a kormány egyre inkább leszűkítette. A helyi viszonyokat úgy próbálta rendezni a városokban, hogy a politikai jogositványokat ne tudják felhasználni ellenük, amely az önkormányzati jogok csorbulásához vezetett.[77] Az 1870:XLII. tc.-ben létrehozott városszabályozás a hatalom politikai szempontjainak felelt meg, amelynek következtében nem lehetett létrehozni egy önálló városi törvényt. A városokban közel azonos módon végbemenő közigazgatási reformtörekvések szembetűnő különbséget csak a szervezeti szabályzat tekintetében okoztak, amelyeket a sajátos helyi viszonyok is indokoltak.

77 KAJTÁR István: *A magyar városi önkormányzatok (1848–1918)*. Budapest, 1992, 68. p.